

het van de hak op de tak springende betoog, de herhalingen en het aan elkaar rijgen van de meest diverse leatuurfragmenten over vrouwengeschiedenis in de late Middeleeuwen en de Renaissance, moet dit boek vele nieuwsgierige lezers kunnen bekoren. Ze zullen er een schat aan geschiedkundige en cultuurhistorische informatie vinden die de titel en ondertitel niet laten vermoeden. Monika Triest maakt met deze publicatie in ieder geval duidelijk dat er voor historici/ae, die aan de vrouwen- of gendergeschiedenis en aan de methodologische vernieuwing ervan willen deelnemen, nog veel werk aan de winkel is.

Thérèse de Hemptinne

MONIKA TRIEST, *Macht, vrouwen en politiek 1477-1585. Maria van Bourgondië. Margareta van Oostenrijk. Maria van Hongarije*, Uitgeverij Van Halewyck, Leuven, 2000, 298 p.

Vergeeten geschiedenissen uit het Nederlands koloniaal verleden

De Nederlandse maritieme expansie, die in de 16e eeuw nog vooral gericht was op Europese zeeën en markten, kwam in een stroomversnelling na het sluiten van de Portugese havens door de Spaanse koning Filips II. Daarna veranderde de Tachtigjarige Oorlog van een Europese oorlog in één die wereldwijd werd uitgevochten, want van toen af gingen de Hollanders zelf op zoek naar koloniale waren, en bestreden zij de Spanjaarden op alle oceanen en continenten - in Afrika en Amerika, en overal in Azië, in India, Japan en Indonesië. Handel en oorlog gingen hand in hand; koopvaart werd kaapvaart; en uit alle macht streefden de Hollanders ernaar de Spanjaarden hun handel, hun markten en hun schatten (goud, zilver, koper, ivoor, suiker, zout, specerijen en slaven) afhandig te maken.

Een bijzondere episode in deze militaire, economische en religieuze strijd was de Nederlandse periode in West-Afrika tussen 1600 en 1650. Ratelbands boek over deze periode - geschreven tijdens de Tweede Wereldoorlog en nu uitgegeven door René Baesjou van het Leidse Instituut voor de Geschiedenis van de Europese Expansie - bevat tal van vergeten geschiedenissen uit de eerste helft van de 17e eeuw. Hoeveel mensen weten nu nog van de nauwe driehoeksband die er toen zowel commercieel als militair liep tussen de Republiek, de westkust van Afrika en de Nederlandse bezittingen in Brazilië? Wie heeft er nog weet van de verovering in 1637 van het kasteel van St. George in Elmina, dat tot 1872 het Nederlandse hoofdkwartier aan de Goudkust is gebleven? En wie heeft er wel eens gehoord van koningin Anna Nginga van Angola, de in de steek gelaten bondgenote van de Republiek in de strijd tegen de Portugezen? Ratelband beschrijft deze cruciale episode op basis van uitvoerig en zeer gedegen bronnenonderzoek, in een zakelijk maar spannend relaas van strijd, intrige en wisselende oorlogskansen. Zijn oordeel is niet mals. Hij spreekt van hoofdstukken 'met bloed geschreven, door de slavenhandel bezoedeld, door verraad, oneerlijkheid en hebzucht besmeurd.' (p. 290).

Een heel andere episode uit de Nederlandse koloniale geschiedenis, al even ongewoon en weinig bekend, wordt beschreven door Van der Zee. Na zijn eerdere boeken over de Nederlandse periode in de geschiedenis van New York (*A sweet and alien land*, 1978) en over de *Glorious Revolution* (1988) heeft hij nu opnieuw een

bijzonder boeiend en zeer leesbaar boek geschreven, en wel over het dramatische leven van Jacobus Capitein - een Afrikaanse slavenjongen, geadopteerd door een Middelburgse koopman, die hem meeneemt naar huis, vrijlaat en in Den Haag naar school stuurt, waarna hij in 1737 als eerste zwarte student in Leiden gaat studeren. Daar promoveert hij in 1742 tot doctor in de godgeleerdheid met een verhandeling, waarin op bijbelse gronden de slavernij gerechtvaardigd wordt. Uit het verhaal van Cham, die zijn vader Noach bespote in het Oude Testament, en uit de brief van Paulus aan Philemon in het Nieuwe Testament leidt Capitein af, dat vrijheid voor christenen primair moet betekenen vrijheid van geest, en niet noodzakelijk ook van het lichaam. Slavernij was in zijn ogen een goede oplossing voor het probleem van leeglopers en nietsnutten - en volkomen consequent pleitte hij er dan ook voor dit instituut in Nederland ook maar in te voeren. Deze theologische rechtvaardiging van de slavernij, nota bene door een zwarte met een wel zeer Hollands en calvinistisch geworden witte ziel, viel in Nederland in bijzonder goede aarde.

Gewapend met deze ideologie trekt Capitein kort daarna als predikant in dienst van de West Indische Compagnie (WIC) naar Elmina, het centrum van de Nederlandse macht aan de Goudkust, om daar zijn landgenoten tot de enig ware godsdienst te brengen. In 1747 is hij daar, berooid, gefrustreerd, in conflict niet alleen met de kerkenraad van Amsterdam, maar voor-

al ook met de ontuchtige, drankzuchtige, corrupte en gewelddadige slavenhalers die de Nederlanders daar waren, plotseling overleden en spoorloos verdwenen. Van der Zee speculeert over zelfmoord, maar andere mogelijkheden lijken me niet uitgesloten.

De twee episoden waarover Ratelband en Van der Zee schrijven, maken deel uit van een groter geheel, de geschiedenis van de Nederlandse slavenhandel. De Leidse hoogleraar Emmer geeft daar in zijn laatste boek een uitvoerig historisch overzicht van, waarin ook Capitein zijn plaats krijgt, al wordt afbeelding 9 in dit boek ten onrechte beschreven als diens portret. In werkelijkheid is dit ironisch genoeg een afbeelding van een blanke slavenjager bij het lijk van een pas gedode neger slaaf.

Emmers boek vertelt een lange en pijnlijke geschiedenis, die loopt van de leidende rol van de Republiek in de internationale slavenhandel rond het midden van de 17e eeuw tot het hardnekkig volgehouden verzet tegen de beëindiging ervan in de 19e eeuw, een verzet dat des te merkwaardiger - en onthullender - is, omdat het Nederlandse aandeel in die handel toen economisch weinig meer voorstelde. Blijkens de uitvoerige documentatie achterin het boek sluit Emmers geschiedenis goed aan bij het internationaal historisch onderzoek van slavernij en slavenhandel, en ook besteedt hij geregeld aandacht aan wat buitenlanders, zoals bijvoorbeeld in de 18e eeuw Voltaire en Stedman, vonden van de onmenselijke toestanden op de Nederlandse plantages in Suriname. Wel miste ik aandacht voor Nederlandse literaire werken over de slavernij, van Elisabeth Maria Post, Nicolaas Beets en Albert Helman.

Interessant is dat Emmer, door de kritische vergelijkingen die hij telkens trekt, het beeld van de Nederlandse slavenhandel zowel relativeert als aanscherpt. Zo loopt er door het hele boek heen een zeer scherpe vergelijking met de heldhaftige mythen over de Nederlandse houding tijdens de bezettingsjaren. In dit verband gispt Emmer wat hij noemt het comfortabele Nederlandse zelfbeeld en de zelfgenoegzaamheid over het verleden, die hij ziet als een vorm van collectieve verdringing. Daartegenover laat hij met dit boek zien 'dat de WIC, de MCC, de ontsnapte slaven en de slavenopstand te Berbice net zo goed deel van het Nederlandse verleden uitmaken als Rembrandt, Vermeer, de Afsluitdijk en de bezetting.' (p. 240).

Deze geschiedenis is bij Emmer opgenomen in een ruimer kader van morele vragen. Zowel in zijn inleiding als in het slothoofdstuk gaat Emmer expliciet in op de schuldvraag, en op de actuele discussie over de vraag hoe wij anno 2000 in Nederland tegen dit stuk verleden aankijken. In 1899 stelde de koloniale criticus Van Deventer in een geruchtmakend artikel in *De Gids*, dat Nederland een ereschuld had aan de koloniën in Nederlands Oost-Indië. Is er nu in verband met de slavenhandel sprake van een nieuwe Nederlandse ereschuld? Het is een vraag die Emmer als goed Leids humanist niet alleen stelt, maar ook beantwoordt met een volmondig Ja.

Reinier Salverda

P.C. EMMER, *De Nederlandse slaven handel 1500-1850*, De Arbeiderspers, Amsterdam/Antwerpen, 2000.

K. RATELBAND, *Nederlanders in West-Afrika 1600-1650. Angola, Kongo en Sao Tome*, bezorgd door René Baesjou, De Walburg Pers, Zutphen, 2000.

H. VAN DER ZEE, *'s Heeren slaaf. Het dramatische leven van Jacobus Capitein*, Balans, Amsterdam, 2000.